

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Микитюк Оксани Михайлівни “Теоретичні і методичні засади формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти” подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Проведений аналіз дає підстави розглядати дисертаційне дослідження Микитюк Оксани Михайлівни як завершений та цілісний доробок з важливої для вітчизняної професійної освіти проблеми. Гуманізація освіти, як головний напрям її розвитку в ХХІ столітті, актуалізувала потребу вдосконалення професійної підготовки вчителя, зокрема його фахової досконалості, рівня компетентності. Саме це впливає на ефективність та результативність педагогічної діяльності. У нормативно-правових документах актуалізується необхідність пошуку способів підвищення рівня професійних знань, умінь, ціннісних настанов та інших характеристик сучасного вчителя, підтримка та стимулювання окремих параметрів його педагогічної діяльності сучасною післядипломною педагогічною освітою як органічною складовою неперервної освіти. Головною цінністю школи стає творчий учитель-професіонал, який протистоїть глобальним викликам світу і бере відповідальність за майбутнє. Тому здобувач і досліджувала процес формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної підготовки.

Актуальність обраної теми підтверджується також необхідністю подолання ряду протиріч у формуванні соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної підготовки, зокрема між: соціальним замовленням на підготовку соціоекологічно компетентного вчителя та реальними можливостями його повноцінного забезпечення в умовах системи післядипломної педагогічної освіти; необхідністю формування соціоекологічної компетентності вчителя й нерозробленістю теоретико-методичних засад практичного розв’язання окресленого завдання в системі післядипломної освіти; потребою системно-інтегративної організації процесу формування

соціоекологічної компетентності вчителя та відсутністю в теорії та методиці післядипломної педагогічної освіти її концептуального обґрунтування.

На думку О.М. Микитюк, формування соціоекологічної компетентності учителів у системі післядипломної педагогічної освіти набуде ефективності, якщо вона зреалізується відповідно до розроблених теоретичних і методичних засад, які базуються на реалізації індивідуальних освітніх маршрутів через створення творчих проектів екосередовища «здорова школа – сприятливе екосередовище» у загальноосвітніх навчальних закладах.

Глибоке знання проблеми, ступеня її розробленості дозволило здобувачеві сформулювати концептуальний апарат свого дослідження, з нових позицій підійти до висвітлення ряду питань, спланувати їхнє розв'язання.

Новизна представленого до захисту дослідження полягає у прагненні здобувача дослідити можливості розробленої моделі системи формування соціоекологічної компетентності учителів у системі післядипломної педагогічної освіти. Розв'язання поставлених завдань, обґрунтування концептуальних ідей дослідження дозволили отримати ряд нових результатів, які мають важливе теоретичне і практичне значення. Зміст дисертації відповідає поставленим завданням і визначеній логіці наукового дослідження, у чому неважко переконатися при ознайомленні з нею.

Структура дисертації продумана, експериментальні матеріали дослідження пройшли апробацію. Розглянуті наукові положення вірогідні, що забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю основних положень; використанням комплексу методів адекватних меті і завданням дослідження.

Розв'язанню поставлених завдань та обґрунтуванню авторської моделі у дисертації передувала розробка теоретико-методологічних засад дослідження соціоекологічної компетентності учителя. Зокрема, встановлено існування різних підходів до обґрунтування соціоекологічної компетентності як складової професійної компетентності, моделей формування та критеріїв її сформованості. Соціоекологічна компетентність розглядається науковцями як комплекс знань, умінь, навичок, особистісних ставлень, ціннісних орієнтацій, що реалізуються у

сприятливому екосередовищі, де взаємодіють вияви соціоекологічно особистісної та соціоекологічно професійної компетентн.

За ступенем узагальнення, розгляд концепції дослідження здійснювався на основі методологічного, теоретико-педагогічного, технологічного концептів. З позицій комплексності здобувач проаналізувала методологічні підходи до розробки проблеми дослідження, виокремлюючи системний, компетентнісний, особистісно зорієнтований, аксіологічний, акмеологічний, синергетичний і андрагогічний.

Теоретико-методологічний аналіз досліджуваної проблеми дозволив здобувачеві визначити базове поняття „соціоекологічна компетентність вчителя”. Трактуює її як інтегративну особистісно-професійну якість учителя зі сформованим комплексом соціоекологічних знань, умінь, навичок, особистісних ставлень і ціннісних орієнтацій, досвіду і цінностей, які реалізуються ситуативно в природному оточенні та життєвому середовищі існування вчителя, з актуалізацією вміння приймати рішення, виконувати відповідні дії, нести відповідальність за прийняті рішення, усвідомлюючи наслідки, створювати сприятливе екосередовище для комфортного існування в соціумі.

Результати проведеного дослідження доводять, що еколого-орієнтований зміст сучасної системи педагогічної освіти повинен бути спрямований не тільки на підвищення рівня професійних знань й умінь, а й на зміни характеристик особистості вчителя, зокрема його еколого-орієнтованих потреб, інтересів та ціннісного ставлення до професійної діяльності. Виокремлено чинники впливу на якість еколого-орієнтованого змісту сучасної системи педагогічної освіти, як чотирирівневу багатокomпонентну систему, яка містить на першому рівні – вимоги до освіти у суспільстві сталого розвитку; на другому рівні – вимоги суспільства, держави до змісту загальної середньої освіти, професійної діяльності вчителя, змісту післядипломної педагогічної освіти; на третьому рівні – компетентнісний підхід, професійні вимоги до вчителя, навчальні дисципліни, особисті освітні потреби, курси підвищення кваліфікації; на

четвертому рівні – встановлення зв'язків між знаннями і життєвим досвідом, зі створенням рекреаційного сприятливого екосередовища.

Соціоекологічну компетентність учителя потрактовано як складне динамічне утворення, репрезентоване взаємодією суб'єктивної та об'єктивної реальності і конкретизоване у мотиваційно-цільовому, когнітивному, соціоекологічно-поведінковому компонентах. Критеріями вияву означених компонентів визначено функціонально-інформаційний, компетентнісно-орієнтований, діяльнісно-технологічний.

Проведена в рамках констатувального етапу педагогічного експерименту діагностика вихідного рівня сформованості показала переважання пасивно-репродуктивного рівня сформованості соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти. Кількісно-якісний аналіз результатів констатувального експерименту дозволив здобувачеві виявити рівні сформованості соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти: усвідомлено-діяльнісний, пошуково-активний та пасивно-репродуктивний.

Для цілісного уявлення та розуміння сутнісної характеристики і специфіки формування соціоекологічної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти, дослідження об'єктивних зв'язків і взаємодій між компонентами соціоекологічної компетентності, окреслення педагогічних тенденцій та закономірностей аналізованого процесу було розроблено модель з такими основними базовими елементами й характеристиками: цільовизначення, завдання, принципи, педагогічні умови, критеріально-оцінна характеристика.

Модель формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти представлено як чітку структуру взаємозалежних компонентів, функціонування яких детерміноване цілями професійного навчання вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти і принципами конструювання моделей, спрямованих на розв'язання педагогічних завдань такої підготовки.

Засобом реалізації моделі є авторська технологія формування соціоекологічної компетентності вчителя у системі післядипломної педагогічної освіти, яка має таку структуру: основні ідеї, змістова складова (цільові орієнтири технології формування соціоекологічної компетентності вчителів, тематику змісту навчального матеріалу спецкурсів у процесі навчання вчителів на курсах підвищення кваліфікації в Інституті післядипломної освіти), процесуальна складова (етапи організації, методи та форми діяльності всіх суб'єктів, діагностика результатів, у тому числі за допомогою електронного щоденника самоаналізу) і комплексно-методичне забезпечення (навчальна програма спецкурсу для вчителів, навчально-методичні рекомендації щодо формування соціоекологічної компетентності вчителя в міжкурсовий період, навчально-методичні і навчальні посібники для вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, навчально-діагностичний інструментарій).

На основі сформульованих теоретичних засад здобувачем визначено педагогічні умови формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, серед них: актуалізація соціоекологічних потреб і мотивів учителя в контексті еколого-орієнтованої діяльності; створення фасилітативного середовища у закладах післядипломної педагогічної освіти; активізація діяльності вчителя щодо саморегулювання, самопроектування, саморефлексії професійної соціоекологічної діяльності.

Практичну цінність мають розроблені О.М. Микитюк спецкурси, зміст яких спрямований на формування соціоекологічної компетентності вчителя у системі післядипломної педагогічної освіти. Формування соціоекологічної компетентності вчителів експериментальної групи відбувалося із застосуванням розробленої технології формування соціоекологічної компетентності, забезпеченням взаємозв'язку між курсами підвищення кваліфікації і навчально-методичною роботою зі створення творчих проектів екосередовища «здорова школа – сприятливе екосередовище», апробацією розробленого спецкурсу «Формування професійної соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти».

Проведений формувальний експеримент підтвердив ефективність розробленої моделі і технології формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти з упровадженням комплексного навчально-методичного забезпечення, спецкурсів і варіативних модулів, створенням фасилітативного середовища у курсовий період, упровадженням індивідуальних освітніх маршрутів формування соціоекологічної компетентності у міжтестастійний період із використанням електронного щоденника самодіагностування і самоаналізу, створенням творчих проектів екосередовища «здорова школа – сприятливе екосередовище» у загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, запропоновані концептуальні підходи до реалізації моделі формування соціоекологічної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти стали джерелом ефективної цілісної методичної системи підготовки студентів. Результати експериментальної роботи підтвердили її надійність і оптимальність.

Вищесказане свідчить, що представлене дисертаційне дослідження є завершеним, а зроблені в ньому узагальнення та висновки – теоретично обґрунтовані. Його зміст узгоджується з основними положеннями висвітленими у змісті автореферату. Основні результати дисертаційного дослідження в повному обсязі викладені у наукових фахових виданнях. Зокрема, здобувач має 60 публікації, з них 36 написані без співавторів, у тому числі: 1 монографія; 24 статті відображають основні наукові результати дослідження (з них 4 публікації у зарубіжних періодичних виданнях); 8 – навчальних та навчально-методичних посібників, програм; 16 статей апробаційного характеру; 11 статей, що додатково відображають результати дослідження.

Підкреслюючи достовірність наукових здобутків дисертантки, доцільно вказати на певні зауваження та висловити побажання.

1. У вступі дуже вузько сформульовано предмет дослідження, оскільки обґрунтовані не тільки педагогічні умови формування досліджуваної якості особистості вчителя, а й зміст та технологія її формування.

2. У параграфі 1.1 не доцільно робити детальний аналіз компетентності як наукової проблеми, оскільки у багатьох педагогічних дослідженнях вона всебічно розкрита. Слід було зупинитися тільки на теоретичному порівняльному аналізі професійної компетентності вчителя.

3. У параграфі 1.3 здобувач зазначає, що у процесі обґрунтування Концепції враховано зарубіжний досвід формування професійної компетентності, натомість у роботі він не розкривається. Бажано було б його охарактеризувати у окремому підрозділі дисертаційного дослідження.

4. Іноді незрозуміла логіка викладу здобувачем результатів наукового пошуку, зокрема: обґрунтований дослідником еколого-орієнтований зміст сучасної системи педагогічної освіти бажано було б представити не у теоретико-методологічних засадах досліджуваної проблеми, він мав би бути схарактеризований разом з авторською моделлю і технологією; чому в кінці другого розділу проаналізовані етапи формувального експерименту, їх слід було б аналізувати в останньому розділі; зміст параграф 3.3 швидше мав би бути у четвертому розділі, до того ж там знову часткові повтори параграфів 3.1 і 3.2; чим зумовлено, що спочатку характеризуєте виокремлені вами компоненти соціоекологічної компетентності учителя, а потім називаєте компоненти виокремлені іншими дослідниками, мало б бути навпаки.

5. Дуже загально описані модель і технологія формування соціоекологічної компетентності. А у параграфі 4.1 заявлено, що авторська модель реалізувалась у вигляді авторської технології, то це одне і теж? Характеризуючи технологію (параграф 3.2) здобувач не розкриває механізми її реалізації на методичному рівні.

Проте зазначені зауваження не зменшують високу наукову значущість дисертаційного дослідження, яке є концептуальним, цілісним, системним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти. Отримані автором результати можуть бути використані в процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти, у навчально-виховному

процесі вищих навчальних закладів, у методичній роботі загальноосвітніх навчальних закладів, при розробленні державних стандартів вищої професійної освіти.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження теоретично і методологічно обґрунтовано, має безперечну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, є завершеним самостійним дослідженням, повністю відповідає вимогам ДАК України до докторських дисертацій, а її автор Микитюк Оксана Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інституту педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України

Л.О. Хомич

